

Варто все-таки вказати про значущість і провідну роль України, котра знаходиться за своїм географічним розташуванням в Центральній Європі та завдяки застосуванню складних, логічно вмотивованих партнерських стратегій може стати фактором стабільності не тільки Євразійського регіону, але й фактором глобальної інтеграції світового співтовариства. Останні події на Сході України доводять значущість проведення міжнародного діалогу задля подолання терористичних загроз.

Також для України залишається проблемним питанням налагодження культурного діалогу в середині країни задля нівелювання культурних особливостей різних регіонів. Саме в українському просторі сконцентроване двомовне середовище, котре доволі складне, багатоманітне і за своєю конфліктогенністю перебуває в стані значного збурення. Значна конфліктність українського середовища зумовлена також проблемами роздробленості та релігійної насиченості нашої території. Домінування декількох християнських релігійних конфесій призводить до значної напруги в суспільстві, що відповідно відображається в культурному, а основне в політичному середовищі держави і динамічно інтегрується в регіональну напругу, котра призвела за допомогою зовнішніх проросійських чинників до наростання конфлікту.

Відповідно налагодження партнерства в регіональних, міждержавних та глобальних умовах спроможне подолати негативні тенденції глобалізації. Застосування паритетного партнерства дозволить не тільки інтегрувати Україну у світове співтовариство, але дозволить динамічно розвиватися в умовах формування нового світового порядку. Основними важелями інтеграції будь-якої країни у систему міжнародних відносин мало б стати розроблення стратегій паритетного партнерства, таке партнерство дозволить розглянути економічні, правові, політичні важелі як основоположні у глобальному просторі. Спостерігаємо, що завдяки налагодженню партнерства, формуванню блоків, союзів, об'єднань можливо забезпечити стабільний розвиток не тільки окремих держав, але й стабільний та конструктивний розвиток системи міжнародних відносин. Подолання проблеми міжнародного тероризму, економічних криз, військових конфліктів можливо завдяки впровадженню паритетності партнерства. Тому вважаємо доцільним продовжити розгляд та дослідження партнерства як основоположного явища в системі міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Kjellen R. Der Staat als Lebensform. – Stockholm, 1916. – S.23.
2. Haushofer K. Allgemeine politische Geographie und Geopolitik. – Heidelberg, 1951. – S.16.
3. Meining D. W. Hertland and Rimland in Eurasien History // Western Humanities Quartely. – 1956. – №9.
4. Cohen S. B. Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Diccipline // Reordering the World. Geopolitical Perspectives on the Twenty-first Century. Ed. By J. Demko and W. Wood. – Oxford, 1994.

Ostaplyak V. I., PhD (in Political Science), Director of the Training Center of Political Research and European integration of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk), vasily.ostapiak@gmail.com

Integrated partnership in unipolar space

The article deals with the problem of partnership establishment that is considered to be quite topical in contemporary environment. It analyzes partnership as a factor of state integration into the international community that is also interesting because of the problem of search for an optimal development of the global environment. We

also believe that it is important to consider unipolar world order as an element for establishment of the unipolar global order with the elements of distribution of power balance in the geopolitical space.

It is proven that any system of power distribution, including the unipolar one, is influenced by the partnership level establishment in the system of international relations. Unlike the fact that the system of international relations is a complex synergetic structure of the global environment, partnership is the key element that can constructively unite the international community in its striving for establishment of peace and security in the whole world. Such an approach consists in an attempt to deal with the problem of plurality as an absolute factor of development of the global environment and partnership. Correspondingly, we assume that plurality and multiple-version also play an important role in establishment of the international community constructive transformations. However, it should be emphasized that the international community came across with the great deal of strategically dangerous factors under contemporary conditions.

Keywords: partnership, union, integration, cooperation, unipolar space.

Остап'як В. І., кандидат политических наук, директор Учебно-методического центра политических и евроинтеграционных исследований Прикарпатского национального университета им. Василия Стефаника (Украина, Ивано-Франковск), vasily.ostapiak@gmail.com

Интегрированное партнерство в однополярном пространстве

Довольно актуальным в современной среде представляется как рассмотреть вопрос налаживания партнерства. Анализируется партнерство, как фактор интеграции государств в мировое сообщество, интересуется также, из-за проблем поиска оптимального развития глобальной среды. Значимым представляется рассмотреть однополярный миропорядок, как элемент налаживания однополярного мирового порядка с элементами распределения баланса сил в геополитическом пространстве.

Доказывается, что соответственно на какую-либо систему распределения сил, в том числе и однополярную, влияет настройка уровня партнерства в системе международных отношений. В отличие от того, что система международных отношений является сложной синергетической структурой глобальной среды, партнерство является ключевым элементом, который способен конструктивно объединить мировое сообщество в стремлении налаживания мира и безопасности во всем мире. Такой подход заключается в попытке рассмотреть проблему множественности, как беспрекословного фактора развития глобальной среды и партнерства, поэтому предполагаем, что множественность и многовариантность также играют значительную роль в налаживании конструктивных преобразований мирового сообщества. Однако нужно подчеркнуть, что мировое сообщество в современных условиях столкнулось с множеством стратегически опасных факторов.

Ключевые слова: партнерство, союз, интеграция, сотрудничество, однополярное пространство.

* * *

УДК 321.02:124.5

Семенченко Ф. Г.,
доктор політичних наук, професор, завідувач
кафедри філософії, політології і права,
Херсонський національний технічний університет
(Україна, Херсон), khylyko.m@gmail.com

А. Д. ТОКВІЛЬ ПРО НОВІ ЗАГРОЗИ СВОБОДИ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Звертаючись до творчої спадщини одного із засновників ліберальної ідеології А. де Токвіля розглядаються проблеми, що пов'язані з загрозами свободі у демократичному суспільстві.

Ключові слова: демократія, свобода, рівність, загроза, тиранія більшості, тиранія суспільної думки.

Сьогодні загроза свободі з боку демократичного суспільства є важливою і актуальною проблемою. Звертаючись до творчої спадщини одного із засновників ліберальної ідеології А. Токвіля, аналізуючи дослідження інших зарубіжних мислителів (Р. Даль, Б. Констан, Е. Фром, Л. Харц) спробуємо розглянути деякі з факторів, які можуть породжувати конфлікти і здійснювати вплив на рівень політичної свободи в сучасному демократичному суспільстві на що акцентують увагу і вітчизняні дослідники (В. Андрущенко, В. Бех, О. Донченко, І. Жданов, В. Козьма, О. Косахівська, П. Кузьмін,

В. Куйбіда, Г. Лазар, К. Левченко, Г. Нестеренко, І. Прокопчук, С. Рябов, О. Фісун, В. Цвих та ін.).

Важливим фактором, що несе загрозу свободі, може бути «тиранія більшості» або «тиранія суспільної думки» [1, с. 98]. Відразу зазначимо, що таку позицію розділяли далеко не всі. Так, «тиранію більшості» як загрозу свободі в демократичному суспільстві не визнавав Р. Даль [2, с. 23–37]. Л. Харц вважав, що слід говорити не про «тиранію більшості», а про «тиранію суспільної думки» [3, с. 20]. А. Токвіль підкреслював зловживання демократичним принципом більшості, за яким «інтереси більшості завжди переважають над інтересами меншості». Оскільки більшість починає здійснювати великий вплив як на справи, так і на думки, то ніяка сила не в змозі не тільки зупинити її, а й уповільнити її рух та дати їй можливість почути тих, кого вона знищує. З цих підстав А. де Токвіль критикував сучасні йому колективістські теорії демократії за «відсутність інституційно-владного обмеження більшості, що відкриває шлях до свавілля більшості. У подібних доктринах народ, що складається з абсолютно рівних та майже однакових індивідуумів, ця непорядкована маса визнається єдиним законним володарем, сумлінно позбавленим однак усіх засобів, за допомогою яких він міг би сам керувати своїм урядом або хоча б лише спостерігати за ним» [4, с. 182].

А. Токвіль передбачав нову небезпеку у демократичних суспільствах – деспотизм більшості, що прийшов на зміну свавіллю однієї особи, деспотизму групи осіб, або класу. Більшість «подібна до індивідуума, що має переконання, інтереси, протилежні переконанням та інтересам іншого індивідуума, що зветься меншістю. Якщо одна особа, що наділена усіма прерогативами влади, може зловживати нею по відношенню до своїх супротивників, чому те саме не може зробити й більшість?» [5, с. 197].

Тиранию більшості А. Токвіль розглядав як в політичній, так і в неполітичній сферах. Політичному всевладдю більшості повинна протидіяти опозиційна діяльність партій, асоціацій, преси, адміністративна децентралізація, дух законності тощо. Токвіль критикує імперативний мандат депутатів, розцінюючи це не як відповідальність депутатів перед виборцями, а як прояви «всевладдя більшості» в спробі зв'язати законодавця вирішенням конкретних місцевих справ. Обережно ставився А. де Токвіль навіть до парламентської більшості, заперечуючи абсолютизацію її авторитету, що «зібрання, яке складається з більшості, володіє більшими знаннями та мудрістю, ніж одна особа», вбачаючи у цьому «довіру до кількості законодавців, а не до їх якості» [5, с. 134].

Однак найбільшу небезпеку становить «тиранія більшості» у духовній сфері, оскільки розпоряджається як матеріальною, так і моральною силою. Вона не тільки припиняє будь-які дії, а й тисне на волю, може позбавити бажання діяти. Незалежність індивідуума може бути більшою, меншою, проте не безмежною. Питання не в тім, чи зберігаються в епоху демократії інтелектуальні авторитети, а в тому, де вони втримують свої позиції та яка їхня вага. Тому А. Токвіль вважав, що свобода індивідуальної думки, врешті-решт, повинна обмежуватися певними, подекуди зовсім вузькими рамками. На зміну інтелектуальному авторитетові окремої особистості у феодальному суспільстві в демократичних суспільствах приходять «схильність довіряти натовпу». Необхідно зауважити, що філософ розрізняв поняття

народ та натовп, вбачаючи причини появи останнього у процесах масовізації політики. Суспільна думка все більше починає володіти світом.

Мислитель порушив проблему, до якої через століття звернувся Е. Фромм [6, с. 271]. Довіра до суспільної думки стає, за А. Токвілем свого роду релігією, чийм «пророком буде чисельна більшість». «Суспільна думка не навіює своїх поглядів, вона просто накладається на свідомість людей, проникаючи у глибини їхньої душі за допомогою свого роду міцного тиску, що спричиняється колективним розумом на інтелект кожної окремої особистості» [5, с. 323–324]. Духовний авторитет у часи демократії не зникне, а набуле нових форм, навіть зміцниться і, врешті-решт, обмежить сферу діяльності індивідуального мислення над вузькими для гідності та щастя людства рамками. Особливо ж зміцниться влада суспільної думки у зв'язку із всезбільшуючим зрівнюванням умов існування.

Суспільна думка тяжко тисне на свідомість кожного індивідуума, керує ним та пригнічує його. Більш того, за А. Токвілем, у демократичних народів суспільне визнання є необхідним і люди, що живуть у розладі з масами все одно, що не живуть зовсім. Натовп не має необхідності звертатися до законів, щоб підкорити собі тих, хто думає інакше. Достатньо його власного засудження. Почуття своєї ізольованості та безпорадності починає пригнічувати інакомислячих, доводячи їх до відчаю. Духовний остракізм нерідко супроводжується політичним. «До кого... може звернутися в США людина чи група людей, які стали жертвою несправедливості? До суспільної думки? Проте вона віддзеркалює переконання більшості. До законодавчого корпусу? Однак він представляє більшість та сліпо їй підкоряється. До виконавчої влади? Вона призначається більшістю та є пасивним інструментом в її руках. До сил порядку? Однак сили порядку – це не що інше як озброєна більшість. До суду присяжних? Проте суд присяжних – це більшість, що володіє правом виносити вироки. Навіть суддя в деяких штатах обирається більшістю» [5, с. 198].

На думку вченого, «м'якості правління» Америка зобов'язана, в першу чергу, не законам, а ментально-психологічним особливостям народу. Необхідно звернути увагу на той факт, що однією з національних рис американців вчений називав індивідуалізм, а більшість мислитель розглядав як постійну, монолітну структуру, однорідну одиницю. Таке розуміння не відповідає сучасним західним підходам, де більшість мінлива, неоднорідна, складається із сукупності груп інтересів плюралізму еліт, що переслідують у політиці свої цілі. Токвілеве тлумачення більшості як єдиного, монолітного цілого реалізувалося у колективістських формах демократії за умов квазідемократичних режимів у ХХ ст. Тому вельми актуальним є застереження вченого про можливість встановлення двох форм демократії: вільної демократії та демократичного деспотизму.

Наступною загрозою свободі є есканізм, або «втеча від свободи». Проблема есканізму у демократичному суспільстві найбільш широко проаналізував Е. Фромм через 100 років після А. де Токвіля. Вивчаючи зовнішні і частково внутрішні фактори механізму «втечі від свободи», А. Токвіль акцентував увагу, як юрист, на перших, Е. Фромм, як психолог, заглиблювався у розгляд внутрішніх, так як «свобода від» ще не забезпечує перехід

у «свободу до». Французький вчений зазначав, що нові джерела свободи та рабства поширюються у світі. Однак, які з них розвиватимуться, які будуть гальмуватися у своєму розвитку? Люди збагнули смак до своєї швидкої незалежності, проте чи матимуть необхідну хоробрість та розум, щоб її регулювати та захищати? Чи залишатимуться також щасливими, коли стануть вільними? [7]. Мислитель спостерігав, що деякі з його сучасників «втомилися від свободи і хотіли б відпочити від пов'язаних з нею потрясінь» [5, с. 235].

А. Де Токвіль виділяв і описував декілька моделей – ситуацій, які можуть привести до «втечі від свободи»:

1) Зменшення ролі релігії в духовному житті суспільства. Філософ бачив «нагальну потребу надати демократії морального змісту за допомогою релігії». Знищення релігії, на його думку, неминуче призводить до духовної та ідеологічної кризи, яка спустошує душі, готує громадян до рабства. В такі часи буває, що люди «не тільки дозволяють позбавляти їх свободи, а й часто самі «охоче віддають її» [5, с. 367]. Злам колишніх ціннісних настанов, орієнтирів, ідеалів, норм при відсутності замість них нових неминуче веде до ідеологічного вакууму, посиленого до того ж падінням моралі.

2) Переміщення акценту з індивіда на соціум при відсутності юридично закріплених і реально забезпечених прав і свобод індивіда. «Наші сучасники і так надмірно схильні сумніватися в реальності свободи волі, оскільки кожний відчуває свою слабкість, обмежуючи його з усіх сторін. Вони, тим більше, все ще охоче визнають силу і незалежність людей, що являють собою суспільно-політичну єдність» [5, с. 396]. Це означає, що індивіди володіють суспільною свободою (причому саме це і визнається свободою), але при цьому позбавлені особистої свободи, не можуть визначати і власний спосіб участі у колективному співжитті. Може скластися ситуація, коли інтереси держави будуть перевищувати інтереси особистості. Така практика реалізації свободи виникає за умов тоталітарного режиму.

3) В даній ситуації громадяни користуються особистими свободами та позбавлені суспільної свободи. Концентрація активності громадян у приватній сфері та нехтування суспільною також веде до феномену «втечі від свободи». Стурбовані лише власним добробутом, за А. Токвілем, громадяни інтуїтивно починають прагнути до «зразкового суспільного порядку» будь-якою ціною, навіть ціною відмови від своїх громадянських прав, так як виконання свого громадянського обов'язку здається нестерпною перешкодою, відволікаючою «від славної справи». Мислитель застерігав, що якщо громадяни не бажать думати про суспільні справи, а класу, який би міг взяти на себе турботу про них, щоб заповнити своє дозвілля, більше не існує, місце уряду виявляється немов би пусте. Немає ніякої необхідності відбирати у таких людей належні їм права – вони самі добровільно відмовляються від них. Чи то йде мова про вибори їх представників чи підтримку влади, чи про сумісне обговорення суспільних питань, у них ніколи не має на це часу. «Це – ігри нероб, які не пасують солідним людям, зайнятим серйозними, життєво-важливими справами». Крім того, вони помічають, що кожний вияв вільного руху загрожує матеріальному добробуту, перш ніж зрозуміють, яким чином свобода сприяє йому. Подібна політична апатія призводить до узурпації влади,

її не контрольованості, а зрештою, занепаду. «Якщо в такі часи будь-який честолюб захоче одержати владу, він виявить, що шлях відкрито для будь-якої узурпації» [6, с. 144]. Цю думку поділяв і сучасник А. Токвіля Б. Констан.

4) До добровільної відмови від свободи призводить державний політичний патерналізм, який реалізується через розширення повноважень держави і звуження сфери громадянського суспільства і обсягу наданих громадянам свобод. Токвіль цілком справедливо підкреслив, що негативним проявом політики патерналізму є зростання у масовій свідомості психології утриманства, тоді як демократія потребує активних, енергійних, здатних до ризику громадян. Не можна не погодитися з порушеною філософом проблемою меж свободи, втручання за які з боку державної влади є необґрунтованим і є проявом деспотичного режиму, що нехтує правами і свободами особи та громадянина. Разом з тим, необхідно зазначити, що до проблеми розширення повноважень держави, А. Токвіль підходив негативно, з позицій класичного лібералізму, що було даниною того часу. Крім того мислитель недооцінював значущість проблеми матеріально-правових гарантій для створення можливості користуватися своєю свободою, без чого для деяких верств населення свобода може стати недосяжною, а отже зменшити свою цінність, тобто вчений не міг передбачити проблему соціальної держави та соціальних прав.

5) Певну роль у добровільній відмові від свободи може мати тиранія суспільної думки – анонімна влада у суспільстві, яка як відзначав Е. Фромм, може мати багато масок: здоровий сенс, наука, психічне здоров'я, нормальність [6, с. 152].

Проблема есканізму є вельми актуальною для українського сьогодення. У цьому зв'язку цікавими є спостереження В. Вовк, яка аналізувала це питання під нетрадиційним кутом зору: «Які саме люди інстинктивно прагнуть духовного поневолення та йдуть по зміцнення, намагаючись утворити «нові» соціально-культурні, духовні спільності через «екзотичні» релігійні секти?» За даними автора, у віковому зрізі такі особи становлять: 10% у віці від 18 до 25 років, 6% – пенсійний вік, а решта – особи від 30 до 55 років. У соціальному плані – в основному особи, що працюють у бюджетній сфері, а відтак, як правило, є малозабезпеченими верствами населення [8, с. 149].

Загрозу свободі можуть складати великі імперії. А. Токвіль вважав, що ніщо так не заважає добробуту і свободі людей, як величезні імперії. Теза беззаперечна, однак аргумент, який наводить вчений є сумнівним. Він вважав, що маленькі країни в усі часи були колиською політичної свободи. І той факт, що більшість з них, збільшуючи території, втрачало цю свободу, говорить про те, що володіння свободою більше залежить від малого розміру країни, ніж від характеру народу, що її населяє [5]. Ця теза А. Токвіля запозичена в Ш. Монтеск'є, а реальний досвід свідчить про те, що функціонування свободи у суспільстві обумовлюється не лише геополітичними особливостями країни, а й ментальністю народу, що її населяє, його культурним, релігійним, етнічним складом, історичними традиціями.

Реальним фактором, який може впливати на рівень політичної свободи в демократичному суспільстві є

законодавча і адміністративна нестабільність при відсутності різноманітних розвинених форм контролю.

Цей вид загроз особливо актуальний при відсутності різноманітних форм інституційного контролю за здійсненням управління і чиновниками. У цьому аспекті Токвіль описує систему «стримування і противаг», кримінальний, адміністративний процес. У демократичних народів у зв'язку із виборністю державні чиновники недовго перебувають при владі. Нестабільність в державному управлінні є звичною нормою. Небезпечною стає ситуація, коли ніхто не хвилюється з приводу того, що робилося до нього його попередниками, а тим більше, який стан справ він залишить своїм послідовникам. Адміністративна нестабільність породжує законодавчу [5, с. 168]. Вчений виділив два види нестабільності. Перший, нестабільність другорядних законів, може довго існувати, не підриваючи підвалин суспільства. Другий вид нестабільності, постійно змінюючи основи конституції і руйнуючи принципи створення законів, завжди веде до смуту і революції. Така нестабільність уражає суспільства в періоди бурхливих змін, що ускладнює і загострює процеси модернізації.

Одним із серйозних факторів, які впливають на рівень свободи в демократичному суспільстві є *корумпованість демократичних урядів та економічні негаразди у суспільстві*.

«В аристократичних урядах державними справами займаються люди заможні, яких на державну посаду призводять лише прагнення влади. У демократичних урядах – державні діячі – це бідні люди, їм тільки ще треба буде нажити свій статок» [5, с. 177]. Якщо державні діячі аристократичного уряду інколи готові підкупити інших, то керівники демократичного уряду самі виявляються підкупленими. В першому випадку наноситься прямий удар моральності суспільства, в другому випадку дія на суспільну свідомість відбувається непрямо і це ще небезпечніше.

Загальний добробут забезпечує стабільність будь-якої форм правління, однак він особливо важливий для демократії, основою якої, на думку вченого, є настрої більшості, і головним чином, настрої тих, хто потерпає від злиднів. За умов народного правління, держава може жити без криз, тільки якщо народ щасливий, оскільки «злидні діють на нього так само, як честолубство діє на монархів» [5, с. 216]. Не випадково економічні негаразди супроводжуються соціально-політичними вибухами, що перешкоджає встановленню повноцінної свободи.

Таким чином, узагальнюючи обґрунтування таких політичних цінностей як свобода і демократія, аналізуючи різні політичні теорії та концепції можна стверджувати, що вони, безперечно, становлять науковий інтерес для вітчизняної політичної науки. Доцільність уваги суспільствознавців до аналізу політичних цінностей обумовлюється передусім потребою соціалізації молодшого покоління та ресоціалізацією людей старшого віку в умовах демократії, розбудови вільної, незалежної державності в сучасній Україні. Необхідно вивчати як конструктивно-творчі, так і деструктивні аспекти впливу на політику та функціонування свободи ментально-психологічних особливостей народу та політичної культури. Це буде створювати найбільш повне уявлення про культурологічний вимір суспільного життя і пояснювати причини гальмування, провалу

реформ у молодих, мало розвинутих демократіях. Запобігти ущемленню свободи з боку демократії та породжених нею тенденцій може лише щоденне, широке, інституціоналізоване користування громадянами своїми правами та свободами.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблеми організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. – 498 с.
2. Даль Р. Введение в экономическую демократию / Р. Даль: Пер. с англ. – М.: Наука, 1991. – 124 с.
3. Харц Л. Либеральная традиция в Америке / пер. с англ. Л. Харц. – М.: Прогресс-Академия, 1993. – 395 с.
4. Токвиль А. де. Старый порядок и революция: Пер. с франц. / Алекс де Токвиль. – М.: Изд-во И. Баландина, 1905. – 288 с.
5. Токвиль А. де. Демократия в Америке: Пер. с франц. / Алекс де Токвиль. – М.: Прогресс, 1992. – 553 с.
6. Фромм Э. Бегство от свободы: Пер. с англ. / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1990. – 269 с.
7. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. – М.: Республика, 1995. – 464 с.
8. Вовк В. Соціокультурні чинники формування масових умонастроїв в Україні / В. Вовк // Політична думка. – 1998. – №1. – С.146–155.

References

1. Andrushhenko V. P. Organizovane suspil'stvo. Problemy organizatsii ta suspil'noi' samoorganizatsii' v period radykal'nyh transformacij v Ukraïni na rubezhi stolit': Dosvid social'no-filosof'skogo analizu / V. P. Andrushhenko. – K.: TOV «Atlant JuEmSi», 2005. – 498 s.
2. Dal' R. Vvedenie v jekonomicheskiju demokratiju / R. Dal': Per. s angl. – M.: Nauka, 1991. – 124 s.
3. Harc L. Liberal'naja tradicija v Amerike / per. s angl. L. Harc. – M.: Progress-Akademija, 1993. – 395 s.
4. Tokvil' A. de. Staryj porjadok i revolucija: Per. s franc. / Aleks de Tokvil'. – M.: Izd-vo I. Balandina, 1905. – 288 s.
5. Tokvil' A. de. Demokratija v Amerike: Per. s franc. / Aleks de Tokvil'. – M.: Progress, 1992. – 553 s.
6. Fromm J. Begstvo ot svobody: Per. s angl. / J. Fromm. – M.: Progress, 1990. – 269 s.
7. Buber M. Dva obraza very / M. Buber. – M.: Respublika, 1995. – 464 s.
8. Vovk V. Sociokul'turni chynnyky formuvannja masovyh umonastroj' v Ukraïni / V. Vovk // Politychna dumka. – 1998. – №1. – S.146–155.

Semenchenko F. G., Doctor of Political Sciences, Professor, Head of Department of Philosophy, Political Science and Law, Kherson National Technical University (Ukraine, Kherson), khyloko.m@gmail.com

A. D. Tokvil about new threats to freedom in a democratic society

Turning to the creative heritage of one of the founders of the liberal ideology of A. de Tocqueville considered the problems associated s threats to freedom in a democratic society.

Keywords: democracy, freedom, equality, tyranny of the majority, the tyranny of public opinion.

Семеченко Ф. Г., доктор политических наук, профессор, заведующий кафедрой философии, политологии и права, Херсонский национальный технический университет (Украина, Херсон), khyloko.m@gmail.com

A. D. Tokvil o novyx ugrozax svobode v demokraticeskom obščestve

Обращаясь к творческому наследию одного из основателей либеральной идеологии А. де Токвиля рассматриваются проблемы, связанные с угрозами свободе в демократическом обществе.

Ключевые слова: демократия, свобода, равенство, угроза, тирания большинства, тирания общественной мысли.

* * *